

Foto: Dreamstime

Elektroenerģijas cenu dinamika Latvijā: par šī gada cenu “lēcienu” un izredzēm nākotnē

Elektroenerģijas cenu dinamika ir neatņemama brīvā elektroenerģijas tirgus procesu sastāvdaļa. Elektroenerģijas cenas nepārtraukti mainās, to dinamika var būt gan negatīva, gan pozitīva, laiku pa laikam sasniedzot maksimumus noteiktās elektroenerģijas biržu cenu zonās.

Baltijā un Skandināvijā elektroenerģijas gala izmaksas ietekmē vairāki nozīmīgi faktori. Pirmkārt, tā ir elektroenerģijas vairumtirgus cena jeb tas apjoms eiro par megavatstundu (EUR/MWh), ko noteiktā brīdī ir gatavs maksāt patērētājs un piedāvāt piegādātājs konkrētā *Nord Pool* cenu zonā. Otrkārt, tie ir pārvades un sadales sistēmu pakalpojumu tarifi; treškārt, nodokļi; ceturtkārt, subsīdijas noteiktiem elektroenerģijas ģenerācijas avotiem vai zināmai šo ģenerācijas avotu kategorijai. Patī elektroenerģijas izmaksu komponente elektroenerģijas gala cenā ne tuvu nav pati lielākā un veido vien ap 30%. Procesi, kas patlaban ietekmē un nākotnē ietekmēs elektroenerģijas tirgus situāciju un cenu formācijas tendences ilgtermiņā, ir tieši saistīti ne tikai ar aktuālajām tirgus norisēm un ekonomisko situāciju valstī/reģionā, bet arī ar makroekonomisko un enerģētikas politikas stratēģisko plānošanu vidējam un ilgam termiņam.

Enerģētika ir viens no tiem ekonomikas segmentiem, kur pieņemtajiem investīciju lēmumiem vai strukturāliem

pārkārtojumiem vienmēr ir ilglaicīgs raksturs. Patlaban mēs dzīvojam tādā “enerģētikas realitātē”, kādu nozares politikas veidotāji un atbildīgās institūcijas definēja pirms vairākiem gadu desmitiem, pieņemot stratēģiskus lēmumus un realizējot investīciju projektus.

Jāņem vērā arī fakts, ka tirgus situācija tieši atspoguļo ilgtermiņa norises valsts vai reģiona bāzes jaudu sektora attīstībā. Tirgus situācijas stabilitāte ir tieši atkarīga no tā, cik optimāli saplānotas, izveidotas un uz tirgu orientētas ir valsts/reģiona bāzes ģenerācijas jaudas jeb, citiem vārdiem sakot, cik ilgtspējīgs ir nacionālais/reģionālais bāzes ģenerācijas portfelis. Tirgus optimālā funkcionēšanā nozīmīga ir arī energosistēmu starpsavienojumu jauda, kuras loma pieaug brīžos, kad, samazinoties pašmāju ģenerācijai vai strauji augot patēriņam, nav iespējams uz vietas nodrošināt pietiekamu elektroenerģijas piegādi patērētājiem. Lai nebūtu jādarbina rezervē esošās vai tirgū normālā situācijā mazāk konkurētspējīgās jaudas, nepieciešams nodrošināt iespēju saņemt trūkstošos resursus caur energosistēmu starpsavienojumiem.

Šogad Latvijas un Baltijas elektroenerģijas vairumtirgus kopumā pieredzējis nelielu satricinājumu – elektroenerģijas cenu kāpumu un stabilizāciju salīdzinoši augstā līmenī. Piemēram, šā gada jūlijā elektroenerģijas cena *Nord Pool* Latvijas

cenu zonā pārsniedza 54 EUR/MWh, gandrīz sasniedzot vēsturisko maksimumu (56,44 EUR/MWh 2015. gada oktobrī). Kopumā šā gada otrajā pusē, salīdzinot ar gada sākumu, elektroenerģijas cena Baltijas un Ziemeļvalstu tirgos augusi par aptuveni 30%, un pagaidām nav fiksēti signāli, kas liecinātu par drīzu šī relatīvi augstā cenu līmeņa kritumu.

Par aktuālo elektroenerģijas tirgū Latvijā un problēmām saistībā ar elektroenerģijas cenu dinamikas prognozēm gan mūsu valstī, gan Baltijas reģionā kopumā, E&P šoruden, 6. septembrī, rīkotajā apaļā galda diskusijā domās dalījās Latvijas enerģētikas politikas veidotāji un profesionāļi no Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas (EM; **Gunārs Valdmanis**, Enerģijas tirgus un infrastruktūras departamenta direktora vietnieks), neatkarīgā pārvades sistēmas operatora AS "Augstsprieguma tīkls" (**Gatis Junghāns**, valdes loceklis), AS "Latvenego" (**Guntis Lūsis**, Tirdzniecības daļas vadītājs), SIA "Enefit" (**Kristis Mertens**, valdes loceklis), SIA "Geton Energy" (**Kristaps Muzikants**, izpilddirektors; **Jānis Zelčs**, pārdošanas vadītājs) un SIA "AJ Power" (**Miks Gabdullīns**, energoresursu portfeļa pārvaldnieks). Diskusijā kā moderators iesaistījās arī Pasauls Enerģijas padomes Latvijas Nacionālās komitejas (PEP LNK) prezidents un žurnāla "Enerģija un Pasaule" Redakcijas padomes priekšsēdētāja vietnieks zinātniskajos jautājumos **Namejs Zeltiņš**.

Diskusijas ievadā EM Enerģijas tirgus un infrastruktūras departamenta direktora vietnieks **Gunārs Valdmanis** uzsvēra, ka elektroenerģijas cenu mainības un to ietekmējošo faktoru analīzei, prognozēm un skaidrošanai ir jāpievērš vairāk uzmanības nekā līdz šim, jo jau kopš 2017./2018. gada ziemas sezonas noslēguma Baltijas – Ziemeļvalstu elektroenerģijas vairumtirgū ir notikušas jūtamas izmaiņas. Šo tirgu ir skārusi pozitīvā jeb pieaugošā cenu dinamika ar pakāpeniskam pieaugumam sekojošu stabilizācijas periodu. Tas nozīmē, ka cenas kāpums nav bijis īslaicīgs, bet tam ir raksturīga saglabāšanās tendence.

Šobrīd elektroenerģijas vairumcena svārstās pēdējiem desmit gadiem neraksturīgi augstā līmenī, kas, protams, satrauc Latvijas enerģētikas politikas veidotājus. EM jau saņēmusi pirmos lūgumus skaidrot situāciju gan no iedzīvotājiem, gan rūpniecības sektora pārstāvjiem un cenšas sniegt objektīvu un izsvērtu atbildi savas kompetences robežās. Arī pašiem politikas veidotājiem jāapzinās, ka minētās izmaiņas izraisa uz ilgāku ietekmi vērstu faktoru kopums.

Zemu cenu periodi, lai cik pievilcīgi elektroenerģijas lietotājiem, var radīt "iemižinošu" efektu un ilgtermiņā izkropļot priekšstatu par patiesajām norisēm elektroenerģijas ražošanas sektorā un arī tirgū. Diemžēl ne vienmēr – pat ekspertu līmenī – ir pilnībā saprasta elektroenerģijas vairumcenas un ražošanas avotu un tehnoloģiju tipu sazobe/konkurence. Tieši tāpēc EM ar lielu entuziasmu atbalstīja žurnāla iniciatīvu rīkot šādu diskusiju: pausto viedokļu daudzveidībā varētu izkristalizēties situācijas būtība un, pats galvenais, ticamākās prognozējamās elektroenerģijas tirgus attīstības tendences tuvākajā laika periodā.

G. Valdmanis arī norādīja uz nepieciešamību veidot ciešāku sadarbību starp visām ieinteresētajām pusēm: enerģētikas ekspertiem, industriju un politikas veidotājiem, tādējādi nodrošinot nepārtrauktu informācijas apmaiņu un zināšanu

Diskusijā kā moderators iesaistījās PEP LNK prezidents un žurnāla "Enerģija un Pasaule" Redakcijas padomes priekšsēdētāja vietnieks zinātniskajos jautājumos Namejs Zeltiņš

Gunārs Valdmanis: elektroenerģijas cenu mainības un to ietekmējošo faktoru analīzei ir jāpievērš vairāk uzmanības nekā līdz šim, jo Baltijas – Ziemeļvalstu elektroenerģijas vairumtirgū cena svārstās pēdējiem desmit gadiem neraksturīgi augstā līmenī, kas, protams, satrauc Latvijas enerģētikas politikas veidotājus

pārnesi, kas svarīga enerģētikas sektora attīstības stratēģiskai izpratnei. Tāpat ciešā sadarbībā jāizkristalizē vīzija par nākotnes atjaunojamo energoresursu (AER) attīstības shēmu.

G. Valdmanis aicināja diskusijas dalībniekus apmainīties domām ne tikai par aktuālajām elektroenerģijas vairumtirgus cenām, bet arī analizēt cenu pozitīvās dinamikas un šā brīža līmeņa stabilizācijas iemeslus, vienlaikus cenšoties izteikt prognozes par tuvākajos mēnešos sagaidāmām izmaiņām.

Miks Gabdulljins: mums jārēķinās ar to, ka neesam izolēti, mēs darbojamies vienotā sistēmā ar kaimiņiem Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs, kuru ģenerācija un energosistēmu starpsavienojumu saišu pieejamība lielā mērā nosaka situāciju arī mūsu tirgū

Kristis Mertens: runājot par mūsu reģionu, jāņem vērā šobrīd aktuālās norises Igaunijas ģenerācijā, kas potenciāli var ietekmēt Baltijas tirgu

– Kā jūs raksturotu Latvijas elektroenerģijas cenu dinamiku šogad un aizvadītajā gadā, kā arī salīdzinājumā ar situāciju citviet Baltijā un Ziemeļvalstīs?

Miks Gabdulljins: Līdzīgi kā visu citu preču gadījumā, elektroenerģijas cena veidojas, salāgojot pieprasījumu ar piedāvājumu. Pieprasījuma pusē atrodas visi Latvijas elektroenerģijas lietotāji, cilvēki ar saviem paradumiem un elektroenerģijas lietošanas vajadzībām, bet otrā pusē atrodas elektroenerģijas ražošanas sektors, lielā un mazā ģenerācija jeb ģenerācijas bloki.

Gatavojoties šai diskusijai, es ieskatījos AS “Augstsprieguma

titks” mājaslapā, konstatējot, ka no 1. līdz 3. septembrim aptuveni 70% no kopējās Latvijā pieejamās ģenerācijas veidoja termogenerācija, bet šā gada janvārī savukārt dominēja hidroloģija. Tātad tie resursi, kas konkrētā brīdī ir pieejami, arī diktē ģenerētās elektroenerģijas vairumcenu. Tomēr mums jārēķinās ar to, ka neesam izolēti, mēs darbojamies vienotā sistēmā ar kaimiņiem Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs, kuru ģenerācija un energosistēmu starpsavienojumu saišu pieejamība lielā mērā nosaka situāciju arī mūsu tirgū. Liela nozīme ir hidroloģiskajai bilancei Zviedrijā un Norvēģijā, kā arī atomelektrostaciju (AES) ekspluatācijai Somijā.

Arī tradicionālais un visiem pierastais bāzes ģenerācijas portfelis gan šeit, mūsu reģionā, gan arī citviet Eiropā mainās, izvirzot jaunus elektroenerģijas tirgus attīstības nosacījumus. Tā, laika periodā no 2010. gada līdz 2018. gadam Vācijā “zaļās” enerģijas uzstādīto jaudu apjoms ir pieaudzis ļoti būtiski: saules enerģijas iekārtu (fotoelektrisko iekārtu) – 2,5 reizes, bet vēja enerģijas iekārtu – 2 reizes. Tas nozīmē, ka Vācija pakāpeniski atsakās no tradicionālajām bāzes ģenerācijas tehnoloģijām, konkrēti, cietā kurināmā (akmeņogles, brūnogle) elektrostacijām.

Tomēr tirgus situācija ir lielā mērā atkarīga arī no prognozēm: no tā, kā tiek paredzēta jaudu pieejamība un to ietekmējošie faktori zināmajam laika periodam. Šā gada sausuma perioda rezultātā radās problēmas AES dzesēšanas kapacitātes nodrošinājumā Ziemeļvalstīs un arī hidroloģisko resursu pietiekamība bija ierobežota. Šie divi, kā arī vēl citi faktori ietekmēja to, ka cenu līmenis elektroenerģijas tirgū, tostarp pie mums Latvijā, palielinājās, sasniedzot patlaban novērojamo salīdzinoši augsto līmeni.

Kristis Mertens: Baltijas un Ziemeļvalstu elektroenerģijas tirgu integrācija ir ļoti cieša, un līdz ar to cenu kāpums tika novērots gan Ziemeļvalstu reģionā, gan arī pie mums Baltijā. Ņemot vērā augsto tirgu integrācijas līmeni gan Ziemeļvalstu, gan arī Polijas jeb kontinentālās Eiropas virzienā, elektroenerģijas cenu ietekmējošie faktori vairs nav un nevar būt lokāli. Tie notiek ir reģionāli un atsevišķos gadījumos pat globāli.

Runājot par mūsu reģionu, jāņem vērā šobrīd aktuālās norises Igaunijas ģenerācijā, kas potenciāli var ietekmēt Baltijas tirgu. Jau pirms vairākiem gadiem tika slēgti vairāki Narvas degslānekļa elektrostaciju energobloki, un šo procesu ir nolemts turpināt. Nākamgad paredzēts slēgt vēl vismaz trīs energoblokus. Šie bloki, kuru kopējā uzstādītā jauda ir 500–600 MW_e, ir fiziski un morāli novecojuši, un to turpmāka ekspluatācija nav lietderīga. Vienlaikus ir pilnībā realizēts Auveres elektrostācijas jaunā energobloka būvniecības projekts, kura uzstādītā jauda sasniedz 300 MW. Pozitīvi, ka tā efektivitātes rādītājs ir par trešdaļu lielāks un Auveres elektrostacija kā kurināmo līdz pat 50% apmērā spēj izmantot biomasu. Protams, gan vecajos energoblokos, gan jaunajā energoblokā kā kurināmais primāri tiek izmantots vietējais resurss degslānekļis, kas diemžēl ir ļoti CO₂ intensīvs kurināmā veids. Tādējādi Igaunijas elektroenerģijas ražotājiem un viņu piedāvātā produkta konkurētspējai reģionālajā tirgū CO₂ kvotu cena ir viens no būtiskākajiem faktoriem. Tas ilgtermiņā ietekmē gan plānošanas, gan pašas enerģijas ražošanas procesus.

Kristaps Muzikants: Es vēlētos mazliet pakomentēt Baltijas un Ziemeļvalstu reģionu atkarību vienu no otra, jo mēs patiešām vairs neesam tikai lokāls Latvijas un Baltijas tirgus; mēs esam daļa no apjomīgāka tirgus un elektroenerģijas cenu veidošanās procesa. Un šo procesu īpaši ietekmē, ja ne pilnībā

nosaka, norises Ziemeļvalstīs. Ja pie mums kādā noteiktā kritiski svarīgā laika periodā ir labāki klimatiskie apstākļi, tas nebūt nenozīmē, ka cena elektroenerģijas vairumtirgū tūdaļ būtiski saruks.

Mūsu cenu atkarība no Ziemeļvalstīm ir tik liela, ka nozīmīgākās cenu svārstības diktē tieši elektrostaciju situācija šajā reģionā. Ir svarīgi, kāda būs nākamā ziema Norvēģijā un Zviedrijā un, attiecīgi, cik ūdeņiem jeb hidroresursiem bagāts būs nākamais gads.

Tālākā perspektīvā elektroenerģijas cenu līmeni kopumā noteikti ietekmēs centieni pēc vēl plašākas Baltijas – Ziemeļvalstu tirgus platformas reģionālās integrācijas jeb, konkrēti, Ziemeļvalstu elektroenerģijas ražotāju vēlme fiziski “sasaistīt” sevi ar vēsturiski augstākas elektroenerģijas cenas reģioniem, tādiem kā, piemēram, Lielbritānija. Tas nozīmē, ka mūsu cenu stabilitātes vai, tieši pretēji, dinamikas ietekmes faktoru daudzums tikai vairosies.

Jānis Zelčs: Šis gads savā ziņā ir pozitīvs, jo parāda dabas varenības spēku un mūsu atkarību no klimatisko apstākļu mainīguma. Tāpat, šis gads demonstrē, cik neprognozējama un nestabila ir AER ģenerācija, lai gan nākotnē mēs virzāties uz ļoti strauju ekonomikas un enerģētikas dekarbonizāciju, kas nozīmē arvien pieaugošu AER ģenerācijas īpatsvaru visu valstu ģenerējošo jaudu portfeli.

Gatis Junghāns: Elektroenerģijas cenas ir mainīgas: šogad tās ir pieaugušas, salīdzinot ar aizvadīto gadu, iepriekš tās bija zemākas, un arī nākotnē svārstības turpināsies. No pārvades sistēmas operatora (PSO) skatpunkta raugoties, cenu svārstības ir attīstīta elektroenerģijas vairumtirgus normāla parādība, jo cena raksturo stāvokli elektroenerģijas sistēmā un tas mainās. Svarīgi ir tas, ka šīs cenas rodas godīgas konkurences un procesa caurskatāmības apstākļos.

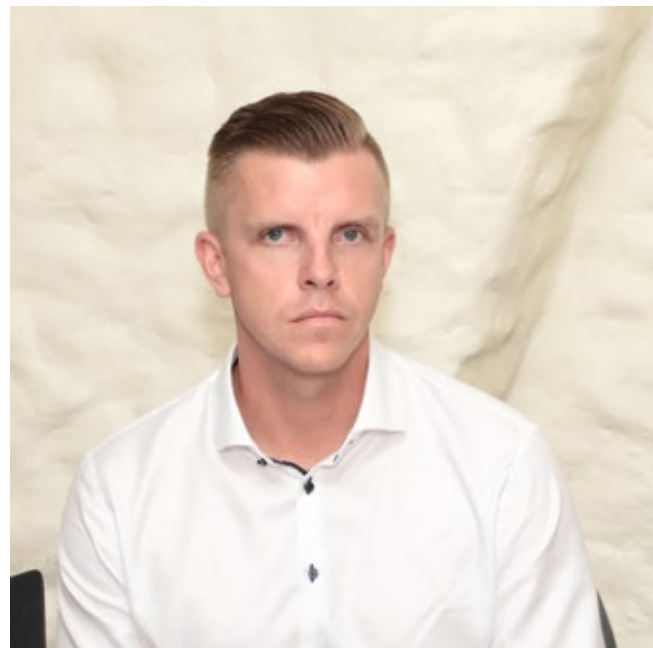
Mēs šodien runājam par faktoriem, kas ietekmē cenu izmaiņas, un te galvenais ir tas, lai starp šiem faktoriem nebūtu dominējošu komersantu “diktēti” apstākļi, kas drīzāk raksturīgi izolētos, vāji starpsavienotos tirgos. Svarīgi, ka šodien Latvijas elektroenerģijas vairumtirgus ir cieši integrēts vienotajā Eiropas tirgū un elektroenerģijas cenu nosaka tādi fundamentāli faktori kā ģenerācijas situācija Baltijas jūras reģionā, kurināmā un CO₂ emisijas cenas Eiropas tirgū un tamlīdzīgi.

Mēs, tāpat kā mūsu kaimiņvalstu PSO, esam ilgi strādājuši pie tā, lai nodrošinātu adekvātu Baltijas energosistēmu integrāciju reģionālajā elektroenerģijas pārvades tīklā un tāpat arī tirgū, jo pilnvērtīgs tirgus bez fiziskiem starpsavienojumiem tādā mazā reģionā kā Baltija funkcionēt nevar. Baltijas starpsavienojumu jaudas gan Ziemeļvalstu, gan Polijas virzienā jau pārsniedz Baltijas elektroenerģijas maksimuma patēriņu, līdz ar to Baltijas reģions ir ļoti spēcīgi integrēts Eiropas enerģijas tirgū.

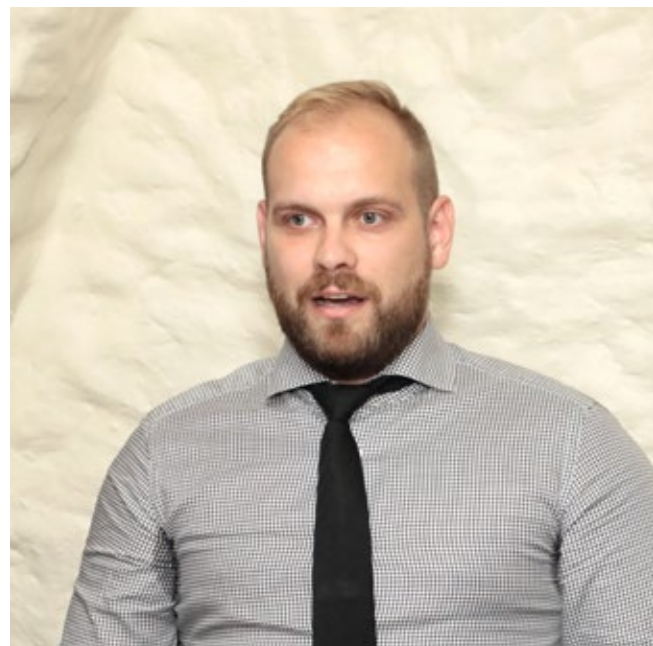
Tomēr pats svarīgākais ir tas, lai cilvēkiem, sabiedrībai, būtu pārliecība, ka elektroenerģijas cena veidojas godīgas un caurskatāmas konkurences apstākļos – bez jebkāda diktāta vai ārēja spiediena. Neviens no energosistēmas dalībniekiem nevar ilgtermiņā uzņemt cenu stabilizētāja vai samazinātāja lomu, jo cenu nosaka reģionālā konkurence.

Līdztekus jau nosauktajiem elektroenerģijas cenu ietekmējošiem faktoriem vēlos uzsvērt arī politisko lēmumu ietekmes nozīmību.

Objektīvā situācija rāda, ka CO₂ emisijas kvotu cena ir ļoti nozīmīgs resursu cenu noteicošs faktors. Ir pētījums, kura

Kristaps Muzikants: mūsu cenu atkarība no Ziemeļvalstīm ir tik liela, ka nozīmīgākās cenu svārstības diktē tieši elektrostaciju situācija šajā reģionā. Ir svarīgi, kāda būs nākamā ziema Norvēģijā un Zviedrijā un, attiecīgi, cik hidroresursiem bagāts būs nākamais gads

Jānis Zelčs: šis gads demonstrē, cik neprognozējama un nestabila ir AER ģenerācija, lai gan nākotnē mēs virzāties uz ļoti strauju ekonomikas un enerģētikas dekarbonizāciju, kas nozīmē arvien pieaugošu AER ģenerācijas īpatsvaru visu valstu ģenerējošo jaudu portfeli

rezultāti rāda: emisiju kvotu cenai pieaugot par 1 EUR par tonnu, elektroenerģijas cena Ziemeļvalstu tirgū pieaug par 0,6 EUR/MWh. Tas ir ļoti būtisks pieaugums.

Politisku lēmumu rezultātā kopš šī gada sākuma CO₂ emisijas kvotu cena ir praktiski trīskāršojusies, un tieši šis faktors – pat, iespējams, vairāk nekā hidroloģiskie apstākļi Ziemeļvalstīs vai sausums – ir noteicis patlaban vērojamo salīdzinoši augsto elektroenerģijas vairumcenu.

Gatis Junghāns: industrijas pāreja uz *spot* cenai piesaistītiem līgumiem būtu jāizskata kā viens no strukturāliem līdzekļiem klientu rēķinu samazināšanai ilgtermiņā

Guntis Lūsis: jāsaprot, ka elektroenerģijas komponente veido tikai apmēram vienu trešdaļu no elektrības gala cenas un, pat šai cenai izmainoties par 50%, klients rēķinā ieraudzīs izmaiņu ne vairāk kā 15% apmērā

Guntis Lūsis: AS “Latvenergo” vārdā varu pievienoties koļēģim no AS “Augstsprieguma tīkls”. Patiešām, Baltijas elektroenerģijas tirgus integrācijā ir sasniegts ļoti augsts līmenis – pat salīdzinot ar Rietumeiropas valstīm. Tās ir lielas jaudas, kas sedz vairāk nekā pusi no vidējā Baltijas elektroenerģijas patēriņa un nepieciešamības gadījumā pat spēj nosegt maksimuma patēriņu.

Līdz šim cenu dinamika ir bijusi tāda, ka, līdz ar pietiekamu starpsavienojumu kapacitāti, no augstāka cenu līmeņa nonācām pie zemāka. Tomēr tendence var būt arī pretēja tai, kādu

novērojām aizvadītajos gados. Šobrīd reģionālās integrācijas līmenis ir tik augsts, ka mūs tieši skar ne tikai cenu negatīvā jeb lejupejošā, bet arī pozitīvā jeb pieaugošā dinamika. Ar to, protams, ir jāreķinās.

Es noteikti piekřītu tam, ka visi iepriekš minētie faktori – kā hidroloģiskā situācija Ziemeļvalstīs, cietā kurināmā un CO₂ kvotu cenas – ir ļoti būtiski, tomēr vēlos vērst uzmanību arī uz faktu, ka tie ir saslēgti tādā kā nosacīti atgriezeniskā lokā. Tā, trūkstot ūdens resursiem Ziemeļvalstīs, palielinās emisijas kvotu pieprasījums, jo tirgū ienāk rezerves ģenerācijas avoti, kuros tiek sadedzinātas akmeņogles vai dabasgāze.

Arī politiskiem un regulatīviem lēmumiem ir milzīga nozīme. Tāpat kā degakmens staciju ekspluatācijas nosacījumi Igaunijā, arī Latvijā ir savi līdz galam neatbildēti jautājumi, kas ilgtermiņā varētu atstāt tiešu iespaidu uz elektroenerģijas vairumcenu. Piemēram, neskaidrs un bieži mainīgs ir Inčukalna pazemes gāzes krātuves tarifu jautājums, kas nerada palāvēību uz droši prognozējamu dabasgāzes tirgus vidi kopumā. AS “Latvenergo” elektrostacijām, īpaši strādājot kā aizvietojošām vai kompensējošām jaudām reģionālā mērogā, ir svarīgi, lai dabasgāzes cena būtu prognozējama un pēc iespējas stabilāka.

– Ar kādiem riskiem saistīts iespējamais elektroenerģijas cenu kāpums Latvijā un Baltijas reģionā kopumā tuvākajā laikā? Kādi ir tehniskie un ekonomiskie faktori, kas ietekmē elektroenerģijas vairumcenas formāciju?

Gunārs Valdmanis: Kā vienu no potenciālajiem lielformāta riskiem nākotnē es vēlētos minēt Ziemeļvalstu elektroenerģijas tirgu, kas kļūst arvien neparedzamāks un svārstīgāks.

No tirgus pakāpeniski iziet diezgan lieli tirdzniecības aktīvi, kā rāda pagājušā un aizpagājušā gada pieredze. Divi no Oskarshamn (*Oskarshamn*) AES energoblokiem tika apturēti aizvadītā gada jūnijā. Līdz ar to no reģiona energosistēmas ir izgājuši 1200 MW_{el} uzstādītās jaudas. Kaut kādos kritiskos brīžos šīs jaudas iztrūkums varētu ietekmēt elektroenerģijas vairumcenu vai, labākajā gadījumā, radīt spiedienu cenu paaugstināšanai un ilgāku augstu cenu periodu noturībai Zviedrijas dienvidu daļā.

Latvijā, ciešā sadarbība ar PSO, notiek darbs arī pie ievadīšanas tarifa ieviešanas elektroenerģijai no trešajām valstīm scenāriju izvērtējuma, jo dažādi konkurences apstākļi elektroenerģijas ražotājiem pašu mājās un trešajās valstīs nebūtu pieļaujami vismaz mūsu reģiona kontekstā. Tas ir tirgu kropļojošs nevienlīdzīgas konkurences faktors, kuru nepieciešams novērst. Patlaban mēs sliecamies par labu Somijas izvēlētajam trešo valstu elektroenerģijas importa modelim, kas novērš enerģijas dempinga iespējas un nepieļauj ļoti lētas trešo valstu elektroenerģijas nokļūšanu ES valstu tirgū. Tomēr šajā gadījumā ir nepieciešams politisks mandāts jebkāda lēmuma pieņemšanai.

Kopumā, diskutējot par riskiem, tiek minēti daudzi faktori un bieži – visnotaļ pamatoti. Tomēr dažu faktoru kritiskam izvērtējumam trūkst vēsturiska konteksta. Tā tas ir obligātā iepirkuma komponentes (OIK) gadījumā.

Ar OIK saistītie lēmumi tika pieņemti, balstoties uz 2006.–2007. gada Latvijas ekonomikas izaugsmes prognozēm, kurās iekļāvās arī elektroenerģijas patēriņa apjoma kāpums valstī. Šīs prognozētais kāpums bija lielāks nekā tas, ko varam novērot realitātē – vairāk nekā desmit gadus pēc minēto lēmumu pieņemšanas. Šīs visai optimistiskās prognozes veica ne tikai enerģētikas politikas veidotāji un ekonomisti, tās publicēja arī elektroenerģijas PSO “Augstsprieguma tīkls”.

Mums noteikti jāņem vērā, ka daudzi projekti, kas šobrīd šķiet nevajadzīgi, pirms desmit gadiem varēja izskatīties daudz perspektīvāki, savukārt stacijas, kuru darbības periods tika plānots īsāks, ir spējušas pierādīt savu vēl līdz šim saglabāto tirgus konkurētspēju. Ir izmainījusies arī CO₂ kvotu cenu dinamika. Patlaban tā ir atšķirīga no mūsu vīzijām pirms desmit divpadsmit gadiem.

Ja mūsu tolaik izteiktās prognozes būtu īstenojušās visā pilnībā kā kompleksa ekonomikas pārkārtojuma elements, tad noteikti arī OIK atbalsta apjoms tagad izskatītos samērīgāks, proporcionālāks. Ļoti žēl, ka vēsturiskais konteksts tiek aizmirsts un ka OIK ieviešanu uzskata par viennozīmīgi traktējamu smagu kļūdu. Šie lēmumi netika pieņemti vienkārši tā – bez pamata un bez jebkādas sabiedrības līdzdalības.

Krists Mertens: Šajā gadījumā mēs varam atsaukties uz jau minētajiem reģionālajiem un globālajiem faktoriem, kas ietekmē elektroenerģijas cenas veidošanos un dinamiku. No neitrāliem faktoriem tie var pārvērsties arī par draudiem.

Tomēr, manuprāt, šeit svarīgāk būtu runāt par vietējo enerģijas ražotāju konkurētspēju. Daudzas stacijas Baltijas reģionā ir tieši atkarīgas no lielām fosilo energoresursu piegādēm – konkrēti, dabasgāzes. Ar dabasgāzi tiek darbināti nozīmīgākie un lielākie ģenerācijas mezgli Latvijā un Lietuvā. Līdz ar to primāro energoresursu cenu stabilitāte un paredzamība ir uzskatāma par vērā ņemamu riska faktoru. Igaunijas gadījumā “riskants” ir CO₂ kvotu cenu pieaugums un lielā elektroenerģijas ražošanas CO₂ intensitāte.

Ievedumtas tarifa ieviešana elektroenerģijai no trešajām valstīm patiešām būtu nepieciešama, jo trešo valstu ģenerētās enerģijas atbalsta un cenu veidošanās mehānismi nav caurskatāmi; kā zināms, šajās valstīs nepastāv arī Eiropas Savienībai līdzīga CO₂ izmešu sistēma. Tas rezultējas trešo valstu importētās enerģijas lielākā konkurētspējā mūsu reģionā. Līdz ar to mums nepieciešams rast līdzsvaru, zināmu viduspunktu, lai spēles noteikumi visiem tirgus dalībniekiem būtu līdzvērtīgi un godīgi.

Par OIK atbalstu kā risku vēl jāpiebilst, ka EM piedāvātais risinājums pēc būtības neko nemaina. Tas pārliet šo atbalstu no vienas juridiskas formas uz citu, taču patērētāju maksājumi tā rezultātā nekur neapzudīs.

Kristaps Muzikants: Manuprāt, viens no galvenajiem riskiem, bez visa jau iepriekš minētā, ir arī mūsu uzņēmumu konkurētspēja reģionālajā un pasaules mērogā. Pretēji uzskatam, ka daudzi, iespējams, nezina, cik maksā viena kilovatstunda elektroenerģijas, gribētu apgalvot, ka industriālā sektora uzņēmumi uz šo “nezinātāju” kategoriju nav attiecināmi. Viņu izdevumos enerģijas iepirkumam novirzāmie izdevumi veido visai lielu procentu, un nepamanīt vai nezināt savas patērētās enerģijas gala izmaksas būtu visai dīvaini.

Tas nozīmē, ka salīdzinoši augstas elektroenerģijas cenas noteikti mazina mūsu uzņēmumu konkurētspēju, kā arī atstāj negatīvu ietekmi uz potenciālo investoru lēmumiem ienākt ar savu kapitālu Latvijā.

Politiski būtu jāspēj radīt atvērtu un stabilu vidi enerģētikas projektu investīcijām; patlaban tā tāda neizskatās. Piemēram, mūsu kompānijas mātesuzņēmums *Lietuvos energija* aktīvi vēlas investēt atjaunojamo energoresursu projektos un izskata iespējas to darīt arī bez subsīdiju atbalsta, tomēr Latvijā kā potenciālo šo projektu realizācijas mērķi tas pagaidām neizskata. Daudz vienkāršāka un skaidrāka situācija ir kaimiņos Polijā, un tāpēc galvenā uzmanība ir vērsta uz turieni.

Kad Latvijā būs skaidra situācija kaut vai jau pieminētā OIK atbalsta jautājumā, tad, visticamāk, investoru interese arī par mūsu valsti varētu pieaugt. Tomēr ir nepieciešama politikas stabilitāte un paredzamība, ir vajadzīgi skaidri spēles noteikumi visiem.

Gatis Junghāns: Ja mēs runājam par riskiem, kas skar tieši elektroenerģijas vairumtirgus cenu, nevis gala tarifu, tad mums būtu jānodala divas lielas kategorijas. Pirmā kategorija ir cikliskie jeb atkārtoto procesi, piemēram, hidroloģiskā situācija, kurināmā cenu svārstības vai starpsavienojumu īslaicīgi pieejamības ierobežojumi. Otrā kategorija jau ir fundamentāli un strukturāli riski, kuru ietekme izraisa tālejošas sekas. Piemēram, emisiju ierobežošanas politika ir klasisks šīs kategorijas paraugs. Tā ir Eiropas līmeņa politiska iniciatīva, par kuru vēl joprojām tiek aktīvi diskutēts. Ir valstis, kas pieprasa emisijas kvotu cenu “grīdas” noteikšanu, un ir arī tādas, kas prasa izņemt no apgrozības būtisku emisijas kvotu apjomu, lai tādējādi noturētu augstāku kvotu cenu.

Tajā pat laikā Eiropas Komisija jau nosprauz visai ambiciozus emisiju samazinājuma un AER atbalsta mērķus laika periodam līdz 2030. gadam. To var panākt divējādi: izcenojot emisiju kvotas tā, lai elektroenerģijas cena kļūtu motivējoša investīcijām, vai arī ejot OIK un citu atbalsta mehānismu ceļu, ja emisiju kvotu un elektroenerģijas cena neveicina investīciju piesaisti. Abi risinājumi ir mērķēti uz to, lai investoriem motivācijai tiktu nodrošināta pietiekama finanšu plūsma. Es domāju, ka tieši minētie ambiciozie mērķi varētu nest sev līdzi būtiskas enerģētikas sektora izmaiņas ne tikai Latvijā un Baltijas reģionā, bet visā ES. Un kur ir fundamentālas, strukturālas izmaiņas, tur ir arī jauni izaicinājumi un riski.

Guntis Lūsis: Manuprāt, šā brīža cenu kāpums elektroenerģijas tirgū nedz mums kā privātpersonām, nedz arī uz eksporta tirgiem vēršiem ražošanas uzņēmumiem pagaidām nav ļoti sāpīgs. Visā Eiropā un pasaulē ir vērojams pakāpenisks enerģijas cenu kāpums. Līdz ar to mūsu situācija relatīvi nebūt nav tik slikta, kā varētu iztēloties. Mēs atrodamies vienlīdzīgās pozīcijās ar citiem ES un pasaules ražotājiem, jo enerģijas komponente visu citu ražotāju izmaksās aug līdzīgi kā Latvijā.

Riski, protams, nākotnē ir saskatāmi, jo arvien biežāk tradicionālās bāzes elektrostacijas tiek izslēgtas no tirgus un to vietā nāk daudz mainīgākā un atsevišķos gadījumos nestabilākā AER ģenerācija. Līdz ar to varam loģiski secināt, ka nākotnē elektroenerģijas cenai būtu jāklūst tikai svārstīgākai, ja netiek iedibināti kādi īpaši stabilizācijas mehānismi. Katrā valstī izvēlēta AER atbalsta shēma strādā paralēli ar emisijas kvotu ierobežošanas shēmām. Tāda ir realitāte, ar kuru jāreķinās.

Jāteic, ka atbildot uz nākotnes riskiem, ne vienmēr ir vajadzīgs rast pašu efektīvāko politisko, tehnisko vai regulatīvo risinājumu. Bieži vien nozīmīgāk ir rast skaidri definētu un ātri ieviešamu risinājumu.

Attiecībā uz OIK vēlos uzsvērt: nav pat tik ļoti svarīgi, kādā formātā tas tiek ietverts, ja vispār šī atbalsta forma saglabājas. Svarīgi ir tas, lai jautājums par OIK atbalsta formāta izvēli neatrodas uz galda kā atvērts jautājums un investoriem kā atvērts risks ļoti ilgu laiku. Jebkurš var tikt galā ar skaidru situāciju, skaidru apdraudējumu, bet ilgstoša neskaidrība rada hronisku nepastāvību un nevajadzīgus ilgtermiņa biznesa riskus.

– **Kāda ir jūsu elektroenerģijas cenu dinamikas prognoze 2018. gada nogalei un 2019. gada sākumam Latvijā?**

Miks Gabdullīns: Ja izejam no šā brīža situācijas, tad es vēlētos izteikt prognozi, ka elektroenerģijas cena minētajā periodā varētu stabilizēties apmēram pašreizējā līmenī.

Krists Mertens: Par to, kādas būs šā gada beigās elektroenerģijas tirgū, liecina vairāki faktori. Piemēram, šobrīd tiek remontēti viens no energosistēmu starpsavienojumiem un šo ietekmi mēs jau tieši izjūtam. Elektroenerģijas cenas šobrīd ir augstākas, nekā tās bija 2018. gada sākumā, līdz ar to es paredzu, ka līdz gada beigām cenas saglabāsies esošajā līmenī. Iespējams, kādas izmaiņas būs pašā gada nogalē.

Attiecībā uz 2019. gadu: uzskatu, ka *spot* cenas varētu saglabāties tuvu pašreizējam līmenim. Mūsu reģionā mēs ceram uz pozitīvu pavērsienu pavasarī un uz labu Daugavas HES kaskādes enerģijas izstrādi.

Gunārs Valdmanis: Kaut arī man kā EM pārstāvim neklātos prognozēt, kādas cenas tuvākajā laikā tirgū varētu būt vērojamas, tomēr paudu savu personisko viedokli. Es uzskatu, ka cena saglabāsies robežās no 45–60 EUR/MWh.

Atlikušais laiks līdz gada nogalei ir visai īss, un es nedomāju, ka šajā periodā būtiski atjaunosies Ziemeļvalstu hidroloģiskās rezerves.

Nopietnākas izmaiņas būtu sagaidāmas nākamā gada pavasarī, protams, arī tikai ar atrunu, ka ziema būs bagāta ar sniegu, kas vēlāk ūdens veidā nonāks elektrostaciju rezervuāros.

Ziemā cenas nelielu krišanos varētu ietekmēt koģenerācijas ienākšana mūsu reģionā, proti, daudz intensīvāk tiks slogotas koģenerācijas jaudas, tādējādi stacijas spēs piedāvāt tirgū lētāku un konkurētspējīgāku elektroenerģiju.

Tomēr gribu atgādināt, ka elektroenerģijas cena nav kaut kāds abstrakts rādītājs, bet gan raksturo šī produkta radīšanu un piegādē ieguldīto mūsu pašu un mūsu līdzpilsoņu darbu. Ja mēs sagaidām, ka mūsu labklājība pieaug, katram pieejamie iztikas līdzekļi palielinās, tad ir sociāli bezatbildīgi un netaisnīgi pieprasīt no vienas nozares, lai tā, zemu cenu vārdā, iesaldētu savus plānus un diskriminētu augsti izglītotos kadrus, nepaliekot viņiem atalgojumu atbilstošā līmenī.

Es gribētu pieņemt, ka šī gada otrās puses cenu palēciens, lai cik nepopulāri tas izklausītos, ir diezgan pamatots. Mums nevienam zemu elektroenerģijas cenu līmeni nav garantējis uz

mūžīgiem laikiem, un ir tikai normāli, ja ik pa laikam notiek zināma pozitīvā korekcija. Mēs nevaram mākslīgi uzturēt nepamatoti zemas cenas, jo to formācijas izmaksas izriet no kopējās tautsaimniecības aktivitātes. Ja izmaksas visos tautsaimniecības sektoros pieaug, tad es nedomāju, ka enerģijas resursi – resursi ar augstu pievienoto vērtību – var palikt “mūžīgi mūžos lēti”.

Kristaps Muzikants: Arī es neprognozēju cenu kritumu noteiktajā laika periodā. Visticamāk, saglabāsies šī gada otrās puses cenu līmenis bez izteiktiem ilglaicīgiem kritumiem vai kāpumiem.

Gatis Junghāns: No konkrētām prognozēm atturēšos, tomēr izteikšu apgalvojumu, ka gan elektroenerģijas patērētājiem, gan elektroenerģijas industrijai kopumā noteikti būtu ievērojami ilgtermiņa ieguvumi, pakāpeniski pārejot no fiksētu cenu produktu izmantošanas uz elektrības piegādes līgumiem, kas piesaistīti *spot* cenai. Šāda pāreja veicinās gan patērētāju informētību par to, kas notiek ar elektroenerģijas cenu un kā tā mainās, gan ilgtermiņā – patēriņa elastību.

Latvijā patlaban tikai ap 6% patērētāju izvēlas *spot* cenai piesaistīto produktu, bet pārējie 94% – fiksētu cenu līgumus, kas tik un tā nepasargā patērētājus no cenu pieauguma ilgtermiņā, bet tajā pašā laikā ilgtermiņā viņiem izmaksā nozīmīgi dārgāk par līgumiem, kas piesaistīti *spot* cenām. Īpaši šī brīža publiskās diskusijas kontekstā par OIK nastu un iespējām samazināt patērētāju rēķinus, industrijas pāreja uz *spot* cenai piesaistītiem līgumiem būtu jāizskata kā viens no strukturāliem līdzekļiem klientu rēķinu samazināšanai ilgtermiņā.

Guntis Lūsis: Konkrētu cenas apjomu es šodien nenosaukšu, jo darīt to manis pārstāvētās kompānijas vārdā būtu ļoti nekorekti. Tomēr, objektīvi raugoties, Ziemeļvalstu – Baltijas elektroenerģijas tirgū mēs esam un paliekam cenas ņēmēji.

Mana cenu analīze liecina, ka vidējais cenu līmenis ir audzis, līdz ar to sagaidāmās svārstības nākamajos trijos, sešos vai divpadsmit mēnešos būs ar lielāku absolūto vērtību. Tāpat arī labi jāsaprot, ka elektroenerģijas komponente veido tikai apmēram vienu trešdaļu no elektrības gala cenas un, pat šai cenai izmainoties par 50%, klients rēķinā ieraudzīs izmaiņu ne vairāk kā 15% apmērā. **E&P**

Foto: J. Brenčis

